

№ 03 (452)
Студзень 2013 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

- ☞ **Страта: згарэў храм канца XIX ст. –** стар. 2
- ☞ **Асяродак: спатканні ў Астравецкай бібліятэцы –** стар. 4
- ☞ **Царкоўнае краязнаўства: стараверы Мёршчыны –** стар. 6

Працяг тэмы на стар. 3

Гісторыя музея Любчанскага краю

Пра тое, што ў невялікай Любчы (непадалёк Навагрудка) існуе музей, я ведаю ўжо даўно. І сам гэты факт для майго разумення быў звычайнаю з'явай. Аднак, трапіўшы туды мінулай восенню, я нечакана для сябе была здзіўлена той унікальнасцю і колькасцю сабранага тут у адно цэлае матэрыялу. Музей, якому прысвоена званне «народнага», носіць афіцыйную назву «Музей Любчанскага краю». Паводле сваёй сутнасці – гэта першы музей у Беларусі такога кшталту, які быў адкрыты пасля вайны пры школе. Болей як чвэрць стагоддзя (літаральна да канца мінулага года) яго «духоўным бацькам» быў былы дырэктар школы Міхаіл Карповіч – цікавы чалавек, апантаны сваёю справай і невычэрпнай любоўю да роднага краю, да тых мясцінаў, дзе нарадзіўся і дзе прайшло яго жыццё, а таксама да сваіх вучняў.

Нарадзіўся Міхаіл Міхайлавіч у 1930 годзе ў вёсцы Антонаўка (тады яшчэ Любчанскага раёна). Пасля заканчэння Навагрудскага педвучылішча працаваў невялікі час у Казлоўшчыне і быў празваны ў войска ў 1949 годзе на службу на Амуры (кітайска-савецкая мяжа). Выдатнаму артылерысту вышэйшае кіраўніцтва не раз прапаноўвала застацца служыць у Савецкай Арміі, але пакліч роднай зямлі... У 1952 годзе ён вярнуўся ў Любчы працаваць у школе спачатку настаўнікам ваеннай дапрызыўнай падрыхтоўкі, а пасля – настаўнікам гісторыі. Спецыяльнага памяшкання і стадыёна ў школе не было, таму кабінет і склад узбраення быў размешчаны ў вежы, якая захавалася ад старадаўняга замка, дзе і праходзілі часцяком заняткі, а часам проста ў парку. Вось тады ў гэтай вежы і быў закладзены «падмурак» сучаснага музея.

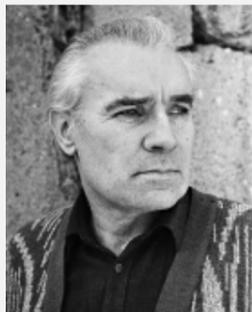
(Заканчэнне на стар. 3)

падпісныя індэксы:
індывідуальны - 63320, ведамасны - 633202

На тым тыдні...

- * **12 студзеня** ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі пачала працу кніжна-ілюстрацыйная **выстаўка «Владзімір Высоцкі. Спасібо!»**, прысвечаная 75-годдзю з дня нараджэння знакамітага паэта, барда, артыста. Прадстаўленыя матэрыялы распавядаюць пра жыццё і творчасць паэта, радавод якога па бацьку ідзе з беларускіх земляў. У экспазіцыі каля 200 дакументаў, сярод якіх кнігі, паштоўкі, грампласцінкі, аўдыякасеты, кампакт-дыскі.
Выстаўка будзе працаваць да 9 чэрвеня.

Выстаўка будзе працаваць да 9 чэрвеня.

- * **15 студзеня** ў Музеі сучаснага выяўленчага мастацтва адбылося **адкрыццё выстаўкі «Сумоўе драўлянай скульптуры»**, прысвечанай памяці Леаніда Давідзенкі.
Выстаўка ініцыяваная яго вучнямі: вядомымі мастакамі, выкладчыкамі Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў і гімназіі-каледжа мастацтваў імя І.В. Ахрэмчыка. У экспазіцыі прадстаўленыя як скульптуры Л. Давідзенкі, так і творы яго вучняў.

- * **16 студзеня** ў Нацыянальным гістарычным музеі Беларусі адкрылася мастацкая **выстаўка «Четыре кисти: Бархатковы»**. У экспазіцыі прадстаўленыя працы чатырох аўтараў аднаго прозвішча: Антона, Вітольда, Алены і Ігара.
Выстаўка працуе да 5 лютага.

- * **17 студзеня** ў Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа адбыла-

Л. Лыч, М. Міцкевіч і У. Тілен

ся вечарына Беларускага фонду культуры і «Краязнаўчай газеты» ў межах музейнага праекта «Сустрэчы з супрацоўнікамі рэдакцыі часопісаў і газет творчай інтэлігенцыі Беларусі». У вечарыне ўзялі ўдзел прадстаўнікі рэдакцый «КГ» і ганаровыя госці: сябры Рады БФК, творчая інтэлігенцыя. Пад час мерапрыемства падвялі вынікі конкурсу, арганізаванага газетай з нагоды 130-годдзя з дня нараджэння народнага песняроў Беларусі Якуба Коласа і Янкі Купалы. Першае месца заняла Мілана Сотнікава з Наваполацка, другое падзялілі Леаніда Цапко з Слоніма і Марына Перунова з Гомеля. Апошняя з іх пад час вечарыны быў уручаны падарунак ад БФК і музеяў песняроў.

Працяг акцыі «Малюнак для сэрца»

25 малюнкаў беларускіх мастакоў у межах акцыі «Малюнак для сэрца» былі перададзеныя ў мінскі гарадскі клінічны анкадыспансер па вул. Акадэмічнай.

Акцыя была прымеркаваная да свята Нараджэння Хрыстова. Яе ўдзельнікамі сталі валанцёры г. Мінска, грамадскія арганізацыі «Беларускі саюз мастакоў», «Беларускі фонд культуры».

На працягу месяца былі сабраныя і аформленыя многія малюнкi, якія былі ўрачыста перададзеныя ў аддзяленні бальніцы. Перадача адбывалася пад час своеасаблівага калядавання з выступамі калядных персанажаў (мядзведзя, казы, дудара і інш.).

Акцыя праводзіцца ўжо чацвёрты год, але, як адзначаюць арганізатары свята, настолькі вялікай падтрымкі сё-

летняй акцыі не было ў папярэднія гады. Прычына ў тым, што ў гэтым годзе акцыю афіцыйна падтрымалі новыя арганізацыі. ГА «Беларускі саюз мастакоў» прадставіў восем твораў вядомых мастакоў: Уладзіміра Кожуха, Івана Козела, Юрыя Каралевіча, Анатоля Бяляўскага, Алы Каласенцавай, Леаніда Гоманова і інш. Усе яны ахвяравалі свае малюнкi для бальніцы.

Апроч таго, на акцыю адгукнуліся многія іншыя мастакі з Мінска. Традыцыйна свае творы прадастаўляе маладая таленавітая мастачка Ніна Валодзіна (Маргаева), таксама сёлета свае творы далі І. Пят-

Калядаванне ў інтэрнаце

кевіч, А. Гаеўская, Г. Васільчыкава, А. Цімаховіч, Маша Станкевіч (12 гадоў).

У адным з аддзяленняў бальніцы (ХТА – I) удалося абысці ўсе палаты і пакінуць малюнак у кожнай з іх. Таксама валанцёры наведлі іншыя аддзяленні бальніцы. Паўсюль калядоўшчыкаў сустракалі з радасцю і надзеяй, бо традыцыйна прыход калядоўшчыкаў лічыцца добраю прыкметай.

Усе малюнкi былі ўрачыста ўручаныя в.а. абавязкі галоўнага ўрача С. Сірэнка і загадчыку аддзялення хіміятэрапіі Я. Баранаву. Слова ад саюза мастакоў меў намеснік старшыні Рыгор Сітніца, які расправёў пра тое, што хвароба развіваецца толькі тады, калі яе прымаюць самі людзі. Але калі людзі не даюць веры ў тое, што яна пе-

рамога, то перамагае з Божай дапамогаю сам чалавек.

На думку супрацоўнікаў бальніцы, падобныя акцыі «вселяюць у нашых паціентаў надзею на лепшае, а ваши карціны зовут к жыццю».

Таксама 18 студзеня адбылося віншаванне насельнікаў псіха-неўралагічнага дома-інтэрната № 4 г. Мінска.

Удзельнікі акцыі «Малюнак для сэрца» выказваюць падзяку ўсім, хто дапамог пры арганізацыі мерапрыемства, у афармленні малюнкаў (сетка крамаў «Магія фота» ТДА «Квінтастадор», ТАА «Барбакан» і інш.). Дзякуючы неабыхавым падзвіжнікам акцыя «Малюнак для сэрца» змагла падарыць адчуванне свята ў светлыя дні Раства многім людзям.

Павел КАРАЛЁЎ

Нам пра нас

Добры дзень, шануюныя супрацоўнікі нашай «Краязнаўчай газеты»!

Шчыра віншую вас з усімі навагоднімі святамі! Добрага здароў'я, радасці, шчасця і дабрабыту вам і вашым сем'ям!

Адначасова шчыра дзякую вам усім за кожны нумар газеты, якую заўсёды чакваю і падрабязна чытаю. Маю веру, што ў недалёкім будучым яе пачне чытаць большая колькасць прыхільнікаў. Пакуль яна – адзіная краязнаўчая выданне як для прафесіяналаў у краязнаўчай справе, так і для краязнаўцаў-аматараў. Але нас усіх аб'ядноўвае адно – жаданне як мага болей расказаць аб вядомых і невядомых куточках нашай роднай Беларусі, аб слынных сынах нашай Радзімы, аб гісторыі нашай дзяржавы на працягу некалькіх стагоддзяў. Мы ж толькі нядаўна атрымалі такую магчымасць карыстацца архіўнымі матэрыяламі, якія былі за «сямю пячаткамі».

Толькі сёння пачынаем па-сапраўднаму ўспрымаць гісторыю нашай роднай Беларусі. І нашая «Краязнаўчая газета» ў гэтай справе знаходзіцца на пярэднім краі, і вы ўсе маеце прамое да гэтага дачыненне! Дай Бог, каб нашая газета існавала заўсёды!

З павагаю, пастаянны чытач газеты, ветэран педагагічнай працы, краязнаўца –

Іван ПАНАСЮК,
г. Лунінец

У. Кожух. Восеньскі матыў

У хатах Хатлянаў – гора

Напярэдадні вялікага дня – Дня нараджэння Хрыста – уздзенскі край зведаў сапраўднае гора... У гэтую ноч у аграгарадку Хатляны згарэла царква Пакрова Прывятой Багародзіцы, якую не толькі мясцовыя жыхары, але і іншыя прыхаджане, называлі сэрцам вёскі.

Для жыхароў Уздзеншчыны, ды і для ўсёй нашай краіны, гэта не толькі духоўная страта, але і – нацыянальная. Хатлянская царква была адзіным храмам у Беларусі, пабудаваным у 1898 годзе на сродкі мясцовых жыхароў па тыповым праекце вядомага рускага архітэктара Канстанціна Тона ў рэтраспектыўным стылі. Храм бязлітасна быў знішчаны агнём. Варта адзначыць, што найбольш вядомыя пабудовы па праектах гэтага архітэктара – храм Хрыста Збавіцеля, Вялікі Крамлёўскі Палац, Зброевая палата ў Маскве...

Нельга перадаць пачуцці тых, хто сталі сведкамі гэтай трагедыі. Гэта адначасова – боль, жах, страта, бяссільнасць... Гледзячы на чырвона-жоўтыя языкі полымя, якое ахапіла храм, вяскоўцы і айцец Віталій разумелі сваю бездапаможнасць перад агнём. Выратавальнікам спатрэ-

білася больш як тры гадзіны, каб поўнасю ліквідаваць пажар. Цяпер пра былы пяцікупальны храм нагадваюць толькі абпаленыя сосны, што раслі побач, і чорны фундамент...

А якім бодем была напоўненая «святочная» служба, якая праходзіла пасля на папалішчы? Сюды ж завіталі не толькі вяскоўцы, але прыехалі і тыя, хто некалі тут вянчаўся, хрысціў сваіх дзетак... Людзі ўсе

як адзін плакалі, аб'яднаныя бодем страты...

...Калі і сёння размова заходзіць пра хатлянскую царкву, цяжка заставацца раўнадушным і абыякавым. Сучасныя Хатляны немагчыма ўявіць без храма, аднаўленнем якога некалі займаліся ўсе разам: калгас, агракомплекс, школа, мясцовыя жыхары... Царква стала сапраўдным святым месцам у гэтай вёсцы.

– Колькі раз заўважаў, як вадзіцелі, праязджаючы міма царквы, прытарможвалі і хрысціліся, – гаворыць айцец Віталій. – Значыць, у сэрцах нашых людзей ёсць месца для веры, шчырай, адкрытай, непадкупнай.

І хоць храм у тую страшную ноч за некалькі гадзінаў цалкам «падняўся ў неба», прыхаджане і настаіцель вераць, што царква будзе адноўленая.

– Усё царкоўнае адзенне, якое захоўвалася ў храме, і атрыбуты для набажэнстваў былі знішчаны агнём, нічога не засталася – расказвае айцец Віталій. – Аднак айцец Грыгорый, настаіцель з суседніх раёнаў не пакінулі мяне аднаго, падзяліліся тым першым, што патрэбнае для службы. Прывезлі адзенне, малітоўнік, кадзіла, свечкі...

Так пакрыху, маленькімі крокамі, маленькімі справамі, пачынае ажываць святы дух вёскі. І я веру, што сумеснымі сіламі мы здолеем зрабіць усё, каб сэрца Хатлянаў зноў пачало біцца...

Вера ЛУКАШЭВІЧ

100-годдзе пастаноўкі

«Паўлінка» ў Вільні

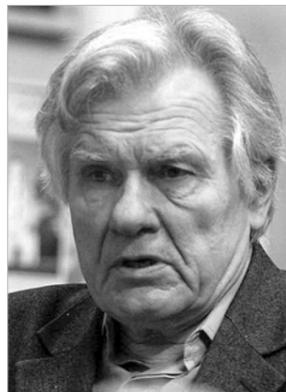
27 студзеня ў Вільні ў Доме настаўніка ў рамках Дзён культуры Рэспублікі Беларусь у Літоўскай Рэспубліцы адбудзецца адкрыццё выстаўкі «Не загаснуць зоркі ў небе», прысвечанай 100-годдзю першай пастаноўкі камедыі «Паўлінка» ў Вільні. Выстаўка Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы «Не загаснуць зоркі ў небе» – літаратурна-дакументальная, мастацкая, прысвечаная Віленскаму перыяду жыцця і творчасці беларускага песняра. Асобнае месца ў ёй займаюць матэрыялы, якія раскрываюць гісторыю стварэння і пастаноўкі камедыі «Паўлінка» на розных сцэнічных пляцоўках. Менавіта ў Вільні 27 студзеня 1913 года ў

клубе «Сокал» адбылася першая пастаноўка п'есы, музыку да якой напісаў літоўскі кампазітар Стасіс Шымкус. Матэрыялы таксама адлюстроўваюць доўгае сцэнічнае жыццё «Паўлінкі» ў Нацыянальным акадэмічным тэатры імя Янкі Купалы. Экспануюцца рукапісы песняра, друкаваныя выданні п'есы, у тым ліку і на літоўскай мове, і інш. Упрыгожваюць выстаўку эскізы сцэнічных касцюмаў да камедыі «Паўлінка» ў пастаноўцы БДТ-1 (1920–1940-я) тэатральнага мастака Аскара Марыкса – заснавальніка Беларускай сцэнаграфіі.

Паводле інфармацыі арганізатараў

Выканкам ГА «Беларускі фонд культуры» і рэдкалегія «Краязнаўчай газеты»

смутокуюць з нагоды смерці археолага, гісторыка і пісьменніка **Міхася Міхайлавіча ЧАРНЯЎСКАГА** і выказваюць шчырыя спачуванні родным і бліzkім памерлага.

Гісторыя музея Любчанскага краю

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1)

У 1964 годзе ў гонар 20-годдзя вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў быў адкрыты музей Вялікай Айчыннай вайны, заснавальнікам якога стаў настаўнік гісторыі Мікалай Андрэвіч Вінар. У гэтым жа годзе Міхаіл Міхайлавіч быў прызначаны дырэктарам школы, дзе на той час вучылася больш за тысячу вучняў. На той перыяд выпала яго завочная трохгадовая вучоба ў Віленскім універсітэце, а пасля – у педінстытуце ў Магілёве. У 1975 годзе, калі была пабудаваная новая школа, усе экспанаты перанеслі ў адзін клас. А адказным за музей стаў Мікалай Навумавіч Разумовіч. Музейная справа стала неад'емнай часткай многіх падсаветаў. І тут немагчыма не прыгадаць настаўніка Аляксандра Паўлавіча Аляшкевіча – непасрэднага ўдзельніка вайны, які ўнёс у гісторыю музея свой уклад. Менавіта ён адшукаў месца збітага самалёта і парэшткі савецкіх лётчыкаў. Знайшоўся і застаўся крывым Федароўскі, які трапіў да партызанаў і пасля вайны неаднаразова прыязджаў у Любчу на розныя святы. Пры школе была створаная фотастудыя, кіравала якой настаўніца англійскай мовы Святлана Філарэтаўна Валенцукевіч. Яе ўдзельнікі займаліся фіксаваннем самых розных падзеяў таго часу, іх працы пасля і ўтварылі музейны фонд. Трэба адзначыць, што тады ж з ініцыятывы Міхаіла Міхайлавіча была адкрытая за кошт бацькоў і музычная студыя, якой кіравала Вольга Віктараўна Беражная, а настаўніца фізікі Валерыя Уладзіміраўна Радзевіч арганізавала збор матэрыялаў пра выпускнікоў школы.

працай не толькі праслаўлялі і праслаўляюць родную зямлю, але і сваёй дзейнасцю служаць на карысць мірнага суіснавання людзей розных краінаў. І тое, што з Любчанскага краю выйшлі 72 вучоныя, – факт гаворыць сам за сябе. Музей беражліва захоўвае кожнае гэтае імя (біяграфію і лёс). А выпускнікі Любчанскай школы знайшлі сваё прызвание ў самых розных галінах: Валянцін Вікенцьевіч Баршчэўскі – прафесар навукова-даследчага інстытута ў Навінках (Мінск); яго брат Вячаслаў Вікенцьевіч Баршчэўскі – генерал Балтыйскага флоту; Васіль Фёдаравіч Аляшкевіч – знакаміты беларускі нейрахірург; а вось Леанід Ясіньскі даслужыўся да генерал-лейтэнанта авіяцыі; Пётр Пятровіч Шоцкі зрабіў вялікі ўклад у сучасную педагогіку, а ягоны брат Георгій Пятровіч стаў доктарам тэхнічных навук. І нямногія, напэўна, ведаюць, што люмінесцэнтныя лампы, якімі мы карыстаемся, – гэта распрацоўкі, дзе ёсць уклад любчанскага хлопца, а цяпер доктара тэхнічных навук (Саранск) – Ана-

Любча. Уязная вежа (1930-я гг.)

толя Сіўко. Не засталася без увагі любчанскіх выпускнікоў і сфера космасу. Доктар медыцыны Валерый Чурыла працаваў у камісіі, якая рыхтуе касманаўтаў да палётаў. Нават у галіне парфуму ёсць «любчанская зорка» – Соф'я Гройсман, якая цяпер жыве ў Амерыцы. Яе фірма падарыла жанчынам каля сотні розных відаў духоў. Дарэчы, прыехаўшы ў Любчу некалькі гадоў таму, Соф'я абяцала да 2012 года распрацаваць і прывезці духі спецыяльна для жанчынаў Беларусі. А вось і карані знакамітага амерыканскага музыканта Мікалая Набокава ляжаць на Любчанскай зямлі. У 2011 годзе пад час святкавання 770-годдзя Любчы яго сваякі перадалі музею запісы музыкі гэтага кампазітара. І цяпер тут пад час самых розных экскурсіяў гаворыць сам Набокаў на таямнічай мове гукаў.

Пісаць пра выбітных людзей з гэтага куточка Прынямоння, такіх, напрыклад, як Уладзіслаў Дыбоўскі, і сучасных знакамітасцяў, можна было б да бясконцасці. Аднак трэба адзначыць, што ў музеі ёсць звесткі не толькі пра тых, хто вызначыўся сваім лёсам ці талентам – тут сабраныя ў шматлікіх альбомах фотаздымкі і біяграфічныя звесткі літаральна ўсіх выпускнікоў школы за дзя-

сяткі гадоў. Напэўна, у гэтым праявілася любоў былога дырэктара да сваіх вучняў.

Сёння музей – гэта восем аддзелаў, восем экспазіцыяў. Плаўны пераход ад адной тэмы да другой асацыіруецца з непрыкметным цячэннем часу. Тут як бы адбываецца мільганне хуткацечных дзён, непарыўная сувязь падзеяў.

Беларускі скульптар Віктар Грос, які нарадзіўся ў Дзеляцічах, таксама скончыў Любчанскую школу імя Л. Сечкі. Менавіта ён увекавечыў у бронзе памяць пра сваю зямлячку, расстраляную немцамі за сувязь з партызанамі. Гэты бюст стаіць перад уваходам у школу. Захоўваюцца ў музеі працы Гроса – «Рыбак», «Селянін», «Дзве дзяўчынкі», «Абаронца крэпасці» і інш. Акрамя скульптурных выяваў у гэтай экспазіцыі прадстаўлены матэрыялы пра самыя розныя культурныя моманты Любчанскай зямлі.

Так, знакаміты ў свой час Дзеляціцкі хор, які праіснаваў з 1926 па 1986 год, быў вядомы не толькі ў сваім раёне і Беларусі, але і ў Маскве. А за апошнія 20 гадоў, калі ім кіравала выкладчык Навагрудскай музычнай школы М. Дароніна, харавая капэла пабывала з выступамі ў Літве і Польшчы, не кажучы пра самыя розныя святы, фестывалі і ўрадавыя канцэрты ў Беларусі.

Музейная база, створаная пры школе, грае вялікую ролю ў выхаванні навучэнцаў і з'яўляецца выдатным дадатковым матэрыялам для засваення розных прадметаў. Невыпадкова сюды спецыяльна прыязджаюць настаўнікі з іншых школаў, каб павучыцца. На базе музея праводзяцца розныя семінары і канферэнцыі.

За свой уклад у развіццё культуры і захаванне спадчыны былы дырэктар школы і музея Міхаіл Міхайлавіч Карповіч быў уганараваны многімі дзяржаўнымі ўзнагародамі, яго імя занесена ў Кнігу Славы Навагрудка і ў Кнігу Гонару Гродзенскай вобласці. Толькі на васьмідзесятым годзе жыцця ён перадаў свой афіцыйны пост маладой настаўніцы Таццяне Аляксандраўне Борыс. Але яго думкі і цяпер неадрыўны ад школы і музея, якім ён прысвяціў сваё жыццё. І, напэўна, было б добра, каб не толькі Гродзенская вобласць, але і нашая краіна ацанілі яго заслугу перад Айчынай.

Святлана АБДУЛАЕВА

Для Канцэртнага аркестра духавых і ўдарных інструментаў «Светач» Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў 21 снежня запамніцца не толькі крахам усіх прадказанняў пра канец света, але і прыгожай перамогаю на Міжнародным конкурсе выканальніцкага майстэрства «Віват, талент» у Санкт-Пецярбургу.

Мерапрыемства прайшло ў рамках адной з цэнтральных пераднавагодніх падзеяў культурнага жыцця Паўночнай сталіцы – Каляднай

«Віват, талент»

А. Мурашка

Асамблеі. Яго арганізатарамі сталі творчы цэнтр «Натхненне» сумесна з Камітэтамі па культуры і адукацыі Санкт-Пецярбурга і Ленінградскай вобласці і Заканадаўчым сходам Санкт-Пецярбурга. Конкурс сабраў прафесійныя і аматарскія калектывы з розных краінаў свету, сярод якіх калектывы БДУ культуры і мастацтваў і спявак Аляксандр Мурашка.

А. Мурашка – вядомы ў Беларусі мецэнат, які, будучы прафесійным спеваком, выканаў некалькі рамансаў у суправаджэнні аркестра «Светач». Аляксандр Уладзіміравіч быў адзначаны некалькімі высокімі міжнароднымі ўзнагародамі за асабісты ўнёсак у развіццё сучаснага музычнага мастацтва, мецэнацтва па падтрымцы талентаў Беларусі і ўмацаванне міжнародных культурных сувязяў.

У розных намінацыях «Светач» (мастацкі кіраўнік Віктар Валатковіч, галоўны дырыжор Аляксандр Фёдараў) заняў першае месца, Бас-квінтэт пад кіраўніцтвам Аляксандра Карацеева – другое, капэла беларускіх народных духавых

Аркестр «Светач»

інструментаў «Гуды» пад кіраўніцтвам Ігара Мангушава – трэцяе.

Незвычайна якасны ўзровень, паводле меркавання аўтарытэтнага міжнароднага журы пад старшынствам заслужанага артыста Расіі Аляксандра Шусціна, характэрны для выканання аркестра, які аднойчы ўжо ўзыходзіў на музычны алімп на Міжнародным фестывалі духавой музыкі «Сурмы» (Украіна). Паводле словаў загадчыка кафедры духавой музыкі БДУКіМ В. Валатковіча, «было высока ацэненае віртуознае выкананне аркестрам дэфіле, якое спалучае ў сабе выкананне музыкі і розных фігурных рухаў».

«Характэрна тое, што выконвалася музыка, заснаваная на беларускім матэрыяле. Тым больш, мы правялі вялі-

кую працу па абнаўленні рэпертуару», – адзначыў галоўны дырыжор аркестра, заслужаны артыст Беларусі А. Фёдараў.

Прыемна здзівілі глядачоў юныя беларускія музыкі – выхаванцы прафесара БДУКіМ А. Карацеева і выкладчыка Дзіцячай школы мастацтваў № 19 Мінска Ганны Белан, якая выступіла не толькі ў якасці канцэртмайстра, але і выканала на фартэпіяна некалькі джазавых кампазіцыяў беларускіх і замежных аўтараў.

Віншуем артыстаў і жадаем ім новых перамогаў у 2013 годзе!

Павел САПОЦЬКА,
фота аўтара

Капэла «Гуды»

Творчая сустрэча з кнігай

Жыццё кожнага чалавека непарыўна звязанае з кнігай, а ўменне чытаць становіцца галоўным спосабам спазнання свету. 2012-ы, Год кнігі, яшчэ больш падкрэсліў яе значнасць і ролю ў жыцці грамадства, стаў дадатковым стымулам звярнуць увагу на тых, хто піша, і тых, хто чытае.

Вось і Астравецкая цэнтральная раённая бібліятэка ў мінулым годзе правяла шмат мерапрыемстваў да Года кнігі: свята кнігі, паэтычныя старонкі, літаратурныя гадзіны, бенефісы чытачоў, шматлікія кніжныя выстаўкі, сустрэчы са знакамітымі пісьменнікамі, творчымі людзьмі нашай мясцовасці.

Цікавая сустрэча адбылася і напачатку новага, 2013-га, года. Гасцямі бібліятэкі былі сябры Гродзенскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі А. Клемянок і А. Нікіпорчык на чале са старшыняй Л. Кебіч.

Адкрыла гэтую цёплую сустрэчу і задала ёй шчыры даверлівы тон Людміла Кебіч. У прыватнасці, яна заўважыла, што такая сустрэча першая ў Астравецкай бібліятэцы, хоць

літаратурныя паездкі сябры пісьменніцкага саюза практыкуюць даўно. Лёгка верш Л. Кебіч кладзеца ў душу непрыкметна. Напэўна, таму яе творы так упадабалі кампазітары – на рахунку Людмілы Антонаўны некалькі зборнікаў песень. Асалоду ад роднай мовы, мілагучных вершаваных радкоў атрымалі прысутныя ў той дзень ад Алы Клемянок са Смаргоні, якая прадэкламавала свае творы, артыстычна зачытала ўласную казку пра Дзюймовачку. Гродзенская паэтэса, лаўрэат прэміі Гродзенскага аблвыканкама імя Аляксандра Дубко «За творчы дасягненні ў галіне культуры і мастацтва» 2010 года Ала Нікіпорчык прымусіла ў той дзень чытачоў паразважаць

пра сэнс жыцця. Паэтэса актыўна працуе ў стылі верлібра, піша на беларускай і рускай мовах.

Закончылася імпрэза ўзаемнымі падарункамі: дырэктар Астравецкай ЦБС Н. Ачарэтава падарыла гасцям зборнік твораў мясцовых аўтараў «Астравецкі край», а госці ў сваю чаргу папоўнілі фонд бібліятэкі літаратурным альманахам «На Нёманскай хвалі», А. Клемянок падарыла свае «Рэфлексіі» – зборнік вершаў і прозы.

Галіна ФРАНЦКЕВІЧ,
бібліятэкар аддзела
бібліятэчнага
маркетынгу
Астравецкай ЦБС

Дапаможнік па яўрэйскай спадчыне Беларусі

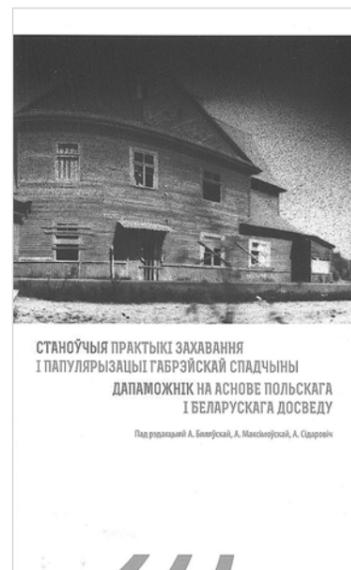
Напрыканцы мінулага года ў свет выйшаў супольны праект Музея гісторыі польскіх яўрэяў, Яўрэйскага гістарычнага інстытута ў Польшчы, інтэрнэт-партала «Віртуальны штэтл» і Нацыянальнага лічбавага архіва – навукова-метадычны дапаможнік «Станоўчыя практыкі захавання і папулярнага габрэйскага спадчыны. Дапаможнік на аснове польскага і беларускага досведу». Выданне стала магчымым дзякуючы фінансавай падтрымцы Амбуландаў Злучаных Штатаў Амерыкі і Каралеўства Нідэрландаў у Рэспубліцы Польшча.

Зборнік навуковых, навукова-папулярных і метадалагічных артыкулаў, прысвечаных праблемам вывучэння, захавання і папулярнага габрэйскага спадчыны, з'яўляецца па праве супольным набыткам польскіх і беларускіх даследчыкаў, краязнаўцаў, педагогаў і грамадскіх актывістаў. Гэта практычна першы вопыт, дзе беларусы шырока прадстаўлены на міжнародным узроўні. Бо выданне пабачыла свет у двух варыянтах, асобна на беларускай і асобна на англійскай мовах. І яно будзе распаўсюджвацца як па беларускай бібліятэчнай сетцы, так і па бібліятэках краінаў Еўропы.

Выданне – чарговы ёмісты вынік ужо больш чым трохгадовага супрацоўніцтва беларускіх і польскіх спецыялістаў у галіне вывучэння, захавання і папулярнага габрэйскага гісторыка-культурнай спадчыны не толькі на тэрыторыі сучаснай Беларусі, але і ў межах былой Рэчы Паспалітай. Менавіта гэты падыход умацоўвае беларуска-польскае партнёрства, дапамагае наладжваць кантакты з профільнымі даследчыкамі з суседніх Украіны, Літвы і Латвіі.

Неўзабаве з працамі, апублікаванымі ў кнізе, можна будзе азнаёміцца ў цэнтральных бібліятэках краіны, у першую чаргу ў Нацыянальнай бібліятэцы, а паартыкулярна матэрыялы публікуюцца ўжо на старонках інтэрнэт-партала «Віртуальны штэтл» (www.sztetl.org.pl).

Антон АСТАПОВІЧ

Напрыканцы мінулага года споўнілася 105 гадоў з дня нараджэння Міхаіла Аляксандравіча Скрыпкі. Вядомы беларускі пісьменнік-сатырык нарадзіўся ў вёсцы Месціна Бярэзінскага раёна ў сялянскай сям'і.

«Дзяцінства я правёў у роднай вёсцы Месцін, якая раскінулася трыма вуліцамі недалёка ад ракі Бярэзіны. Які гэта цудоўны куток беларускай зямлі! Пабылі б вы тут ранней вясной, калі рака залівае луг і хвалі даплываюць да самай вёскі!

Але самае прыгожае ў нас – людзі, нашыя месцінцы. Трэба каму хату збудаваць ці перавезці – робіцца ўсё талакой. І яшчэ любяць месцінцы ў вольны час навесяліцца. На тройцу ў нас кірмаш. У кожнай хаце поўна гасцей. Два тыдні грыміць музыка, звяняць песні. Затое і на працу нікога не трэба прыганяць», – так успамінаў сваю родную вёску пісьменнік.

Міхась рана застаўся сіратой і з удзячнасцю ўсё жыццё ўспамінаў дзед Мацея і цётку Праскоўю. Ва ўспамінах ён пісаў: «Жыццё не дужа песціла мяне, хаця я ніколі і ні ў чым не любіў падавацца. У маім выхаванні вялікую ролю адыграў дзед Мацея. «Нават трапіўшы ў пекла, будзь чалавекам, – вучыў ён. – Не рабі людзям таго, што самому не падабаецца. Не руш нічога – не бойся нікога». І заўсёды буду помніць цётку Праскоўю, якая часта замяняла мне маці».

Сям'я цёткі Праскоўі была дружная і працавітая. Яе муж Антон Віліткевіч быў старшынёй калгаса, камуністам. Яго расстралялі фашысты ў гады Вялікай Айчыннай вайны. А цётка Праскоўя была партызанскай сувязной і выратавала жыццё калмыцкаму

Горычы і сатыра Скрыпкі

паэту Міхаілу Хонінаву. Пасля вайны ён кожны год на свята Перамогі прыязджаў да сваёй «другой маці» Праскоўі.

Пісаць Міхась пачаў яшчэ ў 1924 г., калі вучыўся ў шостым класе Багушэвіцкай сямігодкі. Тады ўпершыню ён сустрэўся з жывым паэтам – Паўлюком Трусам. У школе працаваў літаратурны гурток. М. Скрыпка пісаў: «Ніколі не забуду сваіх настаўнікаў, тых, што прывілі любоў да роднай мовы, да літаратуры. Дзякуючы ім з нашай Сялібскай школы выйшла чатыры пісьменнікі: Рыгор Няхай, Якаў Герцовіч, Янка Туміловіч і я».

Неўзабаве ён выступіў і як драматург. Як успамінаў пасля пісьменнік, «выйшла з-пад майго пяра, як казалі настаўнікі і мае сябры-гурткоўцы, удалая камедыя «Штукары». Было вырашана паставіць камедыю на школьнай сцэне. А сакратар парт'ячэйкі прапанаваў прадаваць білеты на спектакль, таму што аўтар – сірата і няёмка неяк, што ён ходзіць у лапцях і саматканай кашулі. Таму па ўсяму мястэчку развесілі афішы з прыпіскай: «Увесь збор у карысць аўтара»». На сабраныя грошы яму купілі кашулю, штаны і панашаныя чаравікі (на новыя не хапіла грошай). Вось такім чынам будучы пісьменнік атрымаў свой першы незвычайны ганарар.

Скончыўшы ў 1926 г. Багушэвіцкую сямігодку, Міхась паступіў у Рагачоўскі педтэхнікум. Менавіта ў студэнцкія гады адбылося яго знаёмства з многімі будучымі паэтамі: Алесем Жаўруком,

Янкам Валасевічам, Янкам Бандарчыкам. У 1926 г. малады паэт у якасці дэлегата прымае ўдзел у Бабруйскай акруговай канферэнцыі літаб'яднання «Маладняк», якой кіраваў тады М. Лынькоў. А ў 1927 г. упершыню друкуецца.

З 1930 г. працуе выкладчыкам беларускай і рускай мовы і літаратуры ў школах Рагачоўшчыны. У 1936–1939 гг. загадваў культаддзелам фабрычна-заводскога камітэта мясакамбіната. У 1939–1941 гг. – загадчык навучальнай часткі Пагарэльскай Асіповіцкага раёна. Адначасова завочна працягвае адукацыю на рускім аддзяленні літаратурнага факультэта Мінскага педінстытута.

З першых дзён Вялікай Айчыннай вайны М. Скрыпка ўключыўся ў падпольную працу: запісаў паведамленні Савінфармбюро і вывешваў лістоўкі ў людных месцах, збіраў зброю, рыхтаваў моладзь у партызаны, выкон-

ваў розныя заданні партызанскага атрада І. Ізоха, які знаходзіўся ў клічаўскіх лясах. У ваенны час ён працягваў адточваць сваё пісьменніцкае майстэрства.

«Ахтунг! Ахтунг! Хальт! Спыняйся!

Памаліся. Разбярыся. Тут, як бачыш – шмат дарог, Ды не бойся: «З намі ж бог!» Пойдзеш прама, на усход. Трапіш хутка «у расход». Пойдзеш ўлева – партызаны, Управа – смерць запланавана. Ты ж на гэта не зважай: Усе яны вядуць у рай».

У верасні 1942 г., выходзячы з акружэння, пры пераправе праз Бярэзіну быў паранены і трапіў у палон. Тры тыдні Скрыпка прасядзеў у падвале Бабруйскай жандармерыі, а пасля быў канцлагер Штутгарт. Скрыпка два разы ўцякаў, але абодва разы яго лавілі. І толькі ў 1944 г., калі нашыя войскі ўжо былі ў Польшчы, яму разам з групай сербаў і балгарынам удалося ўцячы і далучыцца да сваіх. Да канца вайны М. Скрыпка служыў у органах СМЕРШа ў званні старшыні батальёна па рэпатрыяцыі савецкіх людзей і іншаземцаў, якіх вызваляла Савецкая Армія. Пасля вайны прыехаў па справах у Асіповічы і вырашыў застацца тут.

У пасляваенны час працаваў выкладчыкам рускай і беларускай мовы і літаратуры ў школах Асіповіцкага і Пухавіцкага раёнаў. З 1961 па 1971 гг. займаў пасаду намесніка дырэктара бюро прапаганды мастацкай літаратуры Саюза пісьменнікаў Беларусі. У гэты час ён арганізаваў ты-

сячы сустрэчаў пісьменнікаў з чытачамі ва ўсіх кутках Беларусі. Любіў і сам выступаць, заўсёды збіраючы поўныя залы. *«Не раз пераконваўся, якую карысць прыносяць і сабе, і літаратуры тыя пісьменнікі, што выступаюць перад людзьмі са сваім жывым словам. Чытач – самы аб'ектыўны крытык. Ён заўсёды мае сваю думку...», – пісаў М. Скрыпка.*

Менавіта ў пасляваенныя гады Міхась Аляксандравіч сур'ёзна заняўся літаратурнай творчасцю і праявіў свой шматгранны талент. Сатырычныя вершы і мініяцюры, байкі і камедыі, гумарэскі і апавяданні – яны і сёння захапляюць і ўзнімаюць настрой. Увага сатырыка скіраваная да надзённых праблемаў жыцця. Яго творам уласцівы назіральнасць, выразнасць. Не абышоў увагай пісьменнік і дзяцей, ім адрасаваныя кнігі апавяданняў «Дзіва ў рэшаце» і зборнік вершаў «Пад смешнай вясёлкай». Вядомы ён і як перакладчык вершаў рускіх і ўкраінскіх паэтаў на беларускую мову, і як паэт-песеннік. Скрыпка з'яўляецца перакладчыкам асобных вершаў А. Твардоўскага, С. Маршак, С. Міхалкова, А. Барто, С. Алейніка, А. Вішні, П. Глазавога і інш. На яго словы пісалі песні кампазітары М. Кузняцоў, М. Чуркін.

М. Скрыпка ўладальнік шматлікіх прэміяў і ўзнагародаў.

Памёр наш зямляк 8 кастрычніка 1991 г. Пахаваны ў Асіповічах. Ён плённа працаваў на ніве роднай літаратуры, і гэты помняць і цэняць нашчадкі.

Вікторыя БАГАДЗЯЖ,
бібліяграф
Бярэзінскай ЦБС

Краязнаўства на беларускіх землях у перыяд Расійскай імперыі (1772/1795 – 1917 г.)

Развіццё краязнаўчага руху ў 1772/1795 – 1864 гг.

У напружанай грамадска-палітычнай сітуацыі ў краі, дзе вядомыя людзі займалі пэўную ідэйную пазіцыю, Кіркор прытрымліваўся памяркоўных поглядаў. Але гэта не забяспечыла яму ні лялянага стаўлення з боку прадстаўнікоў адміністрацыі, ні сапраўднай павагі з боку мясцовай інтэлігенцыі. Пад час паўстання 1863 г. ён быў пад моцным прэсам уладаў. Вядомае выказванне Мураўёва-вешальніка: «Я держу Кіркора, потому что он знает, что я 20 раз могу его повесить». Пасля паўстання ўлады стварылі немагчымыя ўмовы для яго працы ў Вільні, і ён з'ехаў з Беларусі. Часам, калі Кіркор удзельнічаў у акцыях падтрымкі царскага ўрада, яго дзеянні атрымлівалі рэзкае асуджэнне ў мясцовай грамадскай думцы.

У фалькларыстыцы адметны след пакінуў Ян Чачот, са школьных гадоў сябра А. Міцкевіча, член Таварыства філаматаў у Віленскім універсітэце. Вярнуўшыся зсылкі на Урал, вывучаў этнаграфію і фальклор роднага краю, выпусціў 6 зборнікаў фальклору «Сялянскія песні з-над Нёмана і Дзвіны» (1837–1846). Займаўся складаннем слоўніка найбольш адметных словаў і выразаў Навагрудчыны. У артыкулах ён дэтальна аналізаваў беларускую мову, выявіў яе дыялекты.

Сярод выдатных беларускіх краязнаўцаў гэтага перыяду два імя займаюць асобае месца. Гэта браты Канстанцін і Яўстах Тышкевічы, графы Лагойскія, прадстаўнікі той часткі арыстакратыі, чые лепшыя саслоўныя рысы – высакароднасці, годнасці, дасканалы

выхаванасці, беззаганнага густу – спалучаліся з глыбокімі ведамі і навуковымі захапленнямі, адданым служэннем Айчыне і грамадскім ідэалам. Канстанцін і Яўстах выраслі ў атмасферы багатых духоўных інтарэсаў і высокай культуры. Іх бацька Піус Тышкевіч і маці Аўгуста Плятэр захапляліся мастацтвам, навукай, кнігамі. У Тышкевічаў была багатая бібліятэка, у т.л. творы на старажытнай беларускай мове, мастацкая галерэя, музей; бацька вёў сямейны архіў, пісаў дзённік і хроніку роду. Ён жа пабудаваў для сям'і ў Лагойску палац у класічным стылі (разбураны ў Вялікую Айчынную вайну). Туды часта наведваліся знакамітыя госці – аматары навукі і мастацтваў: Плятэры, Ходзькі, Прушынскія, Кастравіцкія, Ржэвускія, Слізні, П. Шпілеўскі і інш.

Пад уплывам бацькоў і асяроддзя Канстанцін і Яўстах з дзяцінства палюбілі родныя мясціны, захапляліся гісторыяй, археалогіяй, мастацтвам, выходзілі ў патрыятычным духу. Першыя раскопкі яны зрабілі ў ваколіцах Лагойска, а Яўстах ужо ў 23 гады апублікаваў першую навуковую працу па выніках раскопак. Сам даследчык успамінаў: «Пачаў капаць курганы ў 1837 годзе ў Лагойскім графстве, якія дагэтуль, хоць бы нават выпадкова, не былі разбураныя. Яны лічыліся паводле народнай традыцыі недатактыкальнымі. Мусіў сялянам шчодра плаціць, каб узяліся капаць, і сам разам з імі капаў, каб хоць крыху ўзяць на сябе грэх». Сяляне, перш чым узяць у рукі рыдлёўку, становіліся на калені, маліліся за памерлых і толькі тады распачыналі раскопкі.

Нават у працэсе працы, калі ўжо ўпалі векавыя хваіны, узятая была слой за слоем зямля і перад вачыма адкрыліся астанкі спаленага чалавека, а Яўстах падымаў абрадавыя слязіны (посуд, які ставілі памерламу ў магілу і ў які быццам бы збіраліся слёзы родных), разглядаў пацеркі і іншыя ўпрыгожванні, сяляне зноў становіліся на калені і «творілі молитвы за упокой усопших». Ішоў час, і Я. Тышкевіч настойліва пашыраў свае веды ў археалогіі, гісторыі, фальклору. Ён амаль бесперапынна праводзіў экспедыцыі па Міншчыне, асабліва Барысаўшчыне і Лагойшчыне, выязджаў на Заходнюю Дзвіну, Нёман і іншыя мясціны. Зямля раскрывала перад ім свае таямніцы. Вельмі многа знаходка папаўнялі хатнюю калекцыю. Так, у Лагойскім графстве ў ваколіцах Краснага Бора Я. Тышкевіч раскапаў цэлае паселішча. Выяўленыя былі ўнікальныя па мастацкім выкананні прадметы з эмаллю, якія склалі цэлую калекцыю (зараз яна захоўваецца ў Дзяржаўным археалагічным музеі ў Варшаве).

Навуковыя інтарэсы Тышкевічаў пашыраліся: браты вывучалі прыроду, гаспадарчы стан, заняткі насельніцтва, уклад жыцця сялянаў, культурныя здабыткі. Вынікі гэтай працы знайшлі адлюстраванне ў музейных калекцыях і публікацыях.

Валянціна САІТАВА

(Працяг будзе)

Жывуць на Мёршчыне стараверы

Як вядома, стараверы складаюць найбуйнейшую этнаканфесійную групу на Мёршчыне. Іх продкі з'явіліся ў нашых мясцінах у пачатку XVIII ст. Яны прыйшлі сюды з Пскоўшчыны. А Пскоўшчына, як вядома, на поўдні мяжуе з Віцебшчынай. У старажытнасці гэты рэгіён, як і нашыя мясціны, засялялі крывічы, якія дзяліліся на тры галіны: пскоўскую, смаленскую і полацкую. Берагі Дзвіны засялялі полацкія крывічы. Але пскоўскія крывічы ў адрознен-

не ад смаленскіх і полацкіх змяшаліся з фіна-уграмі, дакладней, з продкамі эстонцаў, якія з бронзавага веку засялялі Пскоўшчыну, акрамя яе паўднёвых раёнаў, што спрадказвае лічыліся этнічна беларускімі.

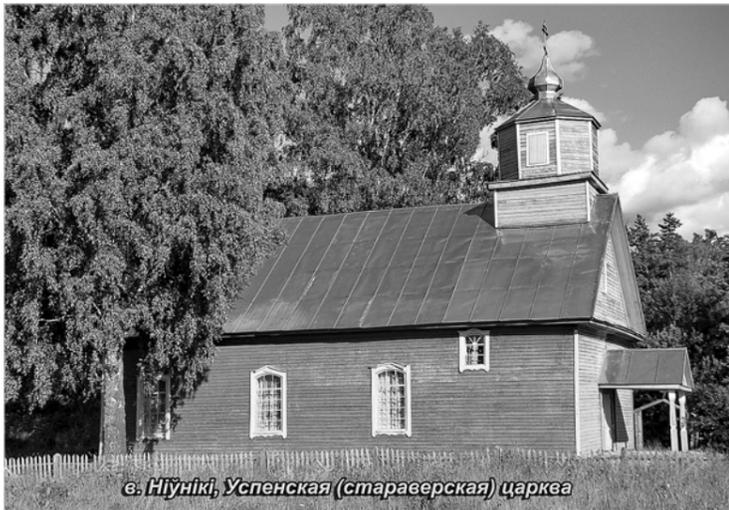
І вось у выніку змяшэння крывічоў-балтаў, фіна-вуграў-эстонцаў, а яшчэ часткова варагаў-германцаў і з'явіліся цяперашнія пскавічы. У Пскове ўтварылася Пскоўская рэспубліка са сваім пасаднікам і веча-м. У 1510 г. яна была далучана да Маскоўскай дзяржавы.

Хаця, дарэчы, у 2-й палове XIII ст. тут княжыў літоўскі князь Даўмонт, у хрышчэнні Цімафей. Ён быў вымушаны ўцячы з родных Нальшчанаў, са свайго Крэва (якое было сталіцай Нальшчанаў) ад палітыкі Міндоўга. Ён бараніў Пскоў ад лівонскіх рыцараў, выйграў дзясяткі боёў з крыжакамі і ніводнай не прайграў. Выйграў і бітву з полацкім князем Гердзенам (дарэчы, таксама лічывінам). У Даўмонта было 70 ваяроў, у Гердзена – 700. І Даўмонт выйшаў пераможцам. Пазней, у 1299 г., пскавічы павалі яго ў Пскоўскім саборы.

У XVII ст. у Расійскай дзяржаве пачаўся царкоўны раскол, які ахапіў і Пскоўшчыну. І пскавічы пачалі ўцякаць ад пераследу царскіх уладаў у суседнюю больш талерантную Рэч Паспалітую. Тым больш, тут пасля «крывавага патопу» 1654–1667 гг. засталася шмат зямель, што пуставалі. І стараверы рассяліліся ў нашых мясцінах у двух арэалах – вакол Кублішчына (цяпер у Мёрскім раёне) і паласой ад Друі (Браслаўскі раён) да Перабродзкі на Мёршчыне. Яны прынеслі сюды і асаблівасці

в. Кублішчына, Троицкая (стараверская) царква

в. Ніжні, Успенская (стараверская) царква

гаворкі. Дарэчы, пскавічы – нашчадкі крывічоў, і таму вельмі блізкія да беларусаў. Гэта бачна і па іх мове. У ёй шмат беларускага. І няма ніякага «оканья», характэрнага для паўночна-рускіх гаворак.

Складальніца руска-стараверскага слоўніка гаворкі кублішчынскіх старавераў Галіна Драба, якая адпрацавала шмат гадоў на Пскоўшчыне, калі прыехала ў Кублішчына, была здзіўленая, што пскоўская гаворка супадае з тутэйшай. Дарэчы, як і прозвішчы тутэйшых старавераў. Яны патрацілі, як і на Пскоўшчыне, гэта значыць: Івановы, Пятровы, Сідаравы, Фёдаравы,

Васільевы. Дарэчы, Івановых у Расіі больш за ўсё якраз на Пскоўшчыне – больш за 10%. Вось некалькі прыкладаў з гэтага слоўніка, дзе прыведзеныя найбольш характэрныя дыялектызмы з гаворкі мясцовых старавераў: «мяркую – мяркуй», «яшчо – яшчэ», «тапер – цяпер», «вячэрал – вячэраў», «усі – усё», «галубы – галубы», «сачыць – шукаць».

Як бачна, у пскоўскай гаворцы шмат беларускіх словаў. Пэўна, гэта агульная спадчына крывічоў.

Сяргей ВАСІЛЬЕЎ,
г. Мёры
Фота
Уладзіміра ЦІТОВІЧА

83 гады ў мясцінах жыццё Лізаветы Фен. Нарадзілася ў 1900 годзе. Пайшла ў лепшы свет у 1983-м... Равесніца XX стагоддзя. Письменніца, якая каранямі, сваім радам звязаная з Беларуссю.

Сапраўднае імя Лізаветы Фен – Лідзія Жыбурт-Жыбуртовіч. У прадмове да яе кнігі на рускай мове «Сустрэчны і выбраныя вершы» (Германія, Мюнхен, 1975 год) ёсць наступныя ўдакладненні: «...нарадзілася ў заходняй Расіі і атрымала выхаванне ў Марыінскай жаночай гімназіі ў Магілёве-на-Дняпры і на Бястужайскіх жаночых курсах у Петраградзе. Яна была студэнткай другога курсу ў час лютэйскай рэвалюцыі 1917 г., пасля якой выехала з Петраграда і спрабавала працягнуць універсітэцкую адукацыю ў Адэсе, дзе правяла ўвесь перыяд грамадзянскай вайны – з 1918 да 1921 года...»

Літаратурнай творчасцю Лізавета Фен, а тады яшчэ проста Ліда, займалася з васьмігадовага ўзросту: пісала вершы, апавяданні. Першую найбольш буйную рэч – раман «Яго вочы» напісала яшчэ ў гімназіі. твор ухвалілі і прынялі да друку ў петраградскім выдавецтве «Вольф». Кастрычніцкая рэвалюцыя спыніла дзейнасць выдавецтва. Часы для кнігі былі тады не з лепшых, далёка не з лепшых... Так, раман не надрукавалі. А рукапіс неўзабаве згубілі. У Адэсе прафесар Аўсяннікаў-Кулікоўскі, прачытаўшы адно з ранніх апавяданняў Лідзіі, адразу заўважыў: «...можна ісці адразу ў друк». Пра вершы ж сказаў наступнае: «...утрымліваюць усё, чаго можна жадаць ад паэзіі, – пачуцці і думка ў прыгожай форме». Вось «Сонет», запісаны яшчэ ў Магілёве 17 лютага 1915 года:

Всё ярче цвет небёс, всё радостнее дни!
И снег от ласки дня

смягчается и тает,
Земля разбужена... деревья ждут весны
И слёзы светлые от радости роняют.

Весна несёт с собой весенние цветы,
Весенняя любовь и счастье

воскресают...
всё расцветает вновь...
одни мои мечты
С весенним солнцем вянут...
блекнут... тают...

Пачуцці і думка ў прыгожай форме

Всё радости полно...
всё расцветает вновь...
Но грустно думать мне,
что радостной порою
Останусь я одна, одна с моей тоскою!

О, если б в блеске дня,
со снежной пеленою,
Без боли, без следа,
как тает снег весной,
Растаяла моя печальная любовь!

У 1924 годзе, калі аўтар паспрабавала надрукаваць свае вершы, у Дзяржвыдаце адгукнуліся наступным чынам: «Тон вершаў дужа песімістычны. Ад савецкай жанчыны мы чакаем бадзёрасці і веры ў свайго таварыша мужчыну». 1920-я гады сцвярджалі сваю паэзію Дзям'ян Бедны, Уладзімір Маякоўскі, Мікалай Ціханаў... Так, заставалася яшчэ месца і для іншых паэтаў. Але ўсё меней і меней было таго месца.

Калі меркаваць па апавесці «Сустрэчны» (і лічыць яе аўтабіяграфічнай), то на пачатку 1920-х Лідзія вярнулася на Магілёўшчыну. Маці там не заспела. Сяляне з суседняй вёскі (свае такога зрабіць не маглі, бо жылі з мясцовымі панамі ў згодзе) у памкненні да «справядлівасці» падпалілі маёнтак. «...Ноч была сырая, бязветраная, дажджлівая, сапраўдная сакавіцкая ноч. Пажар не распаўсюдзіўся. Абгарэлі толькі сцены звонку, шыбы, дзверы. Але катастрофа была такой нечаканай для маёй маці, яе давер настолькі трывалы, розум яе, захоплены прымхамі старога часу, так узбуджаны, што яе разважлівасць, крохкія раўнавагі паміж жывёльнай тупасцю і бяздумнасцю, не вытрымалі выпрабаванняў. Вечна дрыгот-

кая, трапяткая стрэлка схілілася ў бок вар'яцтва. Бяда заспела маці ў час сну, яна да смерці перапужалася, падумала, што яе жадаюць забіць. Зусім не ўсведамляла сабе, хто і навошта гэта хоча зрабіць. У адной начной кашулі і босая, мама выскочыла ў акно. І з разлажачанымі валасамі шэсць вёрст бегла да горада па снезе і калюжынах. Падала, уставала, хавалася ад мяркумай пагоні, пакуль яе не падабралі расчуленыя гараджане. Раніцай знайшлі доктара, які перавёз яе ў бальніцу, дзе яна праляжала паўтара месяца. Перанесла яшчэ і запаленне лёгкіх у надзвычайнай вострай форме. Хвароба пакінула наступствы, таксама – велізарны стрэс <...>. Яна памерла праз паўгода ў бальніцы для тых, хто страціў розум, у той час, як я, далёка на поўдні, адрэзаная ад роднай старонкі настаяльнымі зменамі ўлады, не атрымлівала ніякіх вестак, не здагадалася ні пра яе смерць, ні пра іншыя няшчасці, што напаткалі нашу сям'ю. Калі я даведлася пра ўсё, нікому ўжо нельга было дапамагчы. Лёс брата невядомы мне і да гэтай пары...»

Лідзія на пачатку 1920-х вярнулася на Магілёўшчыну, у родны маёнтак. Наколькі магла, пры дапамозе «сваіх» сялянаў нешта адрамантавала. Знайшла ў чужых людзей хворую родную цётку і прывезла да сябе... Працягвала пісаць. Адрасам напісанія «зімовага эскіза» «Сустрэчны» і з'яўляецца Магілёў-на-Дняпры (так у тэксе апавесці). І дата: «14 лістапада 1921 г. – 25 студзеня 1922 г.»

У наступныя гады Лідзія працуе сакратаром і перакладчыцай у Маскоўскай канторы англа-амерыканскай місіі для дапамогі галодным у Савецкім

Саюзе. Працягвала пісаць. У дадатак да раней створанага рамана «Дзёнік маленькай жанчыны» (1917–1918) дадалася яшчэ два – «Сёмы вальс Шапэна» і «Першыя і апошнія». Яны ніяк не ўпісаліся ў фармат новай савецкай літаратуры. І, зразумела, не маглі быць надрукаваныя...

У верасні 1925 года савецкая ўлада дазволіла Лідзіі Жыбурт-Жыбуртовіч выехаць на некаторы час у Англію, дзе маладая жанчына атрымала працу перакладчыца ў рускім камерцыйным прадпрыемстве. У 1929 годзе нашая зямлячка выйшла замуж за англічаніна. І засталася назаўсёды ў Англіі.

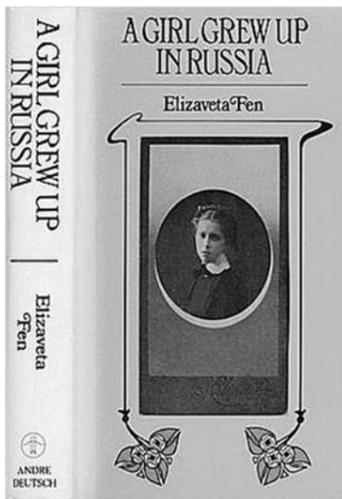
Нет! Муки ревности,
глухой и затаённой,
Неверность страсти,
живой и превратной,
И боль любви, ушедшей безвозвратно,
Ничто – пред горечью
любви неутолённой!

И близкие уста с изгибами печали,
Чьи поцелуи были неустанны,
Увы! не так мучительно желанны,
Как те, которых мы не целовали.

Гэты верш Лідзія напісала ў ліпені 1923 года яшчэ ў Магілёве. Пасля 1924 года да вершаў пісьменніца ўжо не звярталася. Але на гэтым літаратурным шляхі-дарогі не завяршылася. У 1930-я гады Лідзія пачынае выступаць пад псеўданімам Лізавета Фен як перакладчыца рускай прозы. Спярша ў перыёдыцы, а пасля і ў кніжных выданнях. У двух тамах па-англійску выходзіць перакладзеныя Лізаветай Фен апавяданні Міхаіла Зощанкі (у 1940 і 1942 гадах). У 1943–1974-х у Англіі пабачылі свет перакладзеныя ёю апавяданні А. Чэхова, раман Ю. Бондарова «Цішыня», анталогія з 20-і апавяданняў савецкіх пісьменнікаў.

Ураджэнка Магілёўшчыны – і аўтар арыгінальных кніг: рамана на англійскай мове «Rising tide» (1936), трохтомніка ўспамінаў пра жыццё ў Расіі (кнігі выйшлі ў 1961, 1970 і 1973 гадах). Памерла Лізавета Фен у 1983 годзе. І творчы, і жыццёвы яе лёс мала вядомы ў Расіі, Беларусі. Мажліва, нешта яшчэ ўдасца раскрыць у біяграфіі цікавай пісьменніцы. Добра было б вярнуць у Беларусь, Расію яе тэксты. Найперш – успаміны.

Мікола БЕРЛЕЖ

У «Краязнаўчай газеце» № 48 за 2012 год мы пісалі пра кнігу «Заставацца сабой», прысвечаную пісьменніку і навукоўцу Уладзіміру Гніламёдаву. Сёння прапануем чытачам фрагмент яго ўспамінаў пра родную вёску, надрукаваных у гэтай кнізе.

З таго, што помніцца і што думасца

Мой Кругель – невялічкая вёсачка (двароў дваццаць пяць), цяпер яна абязлюдзела, – знаходзіцца на адлегласці дзесяці кіламетраў ад райцэнтра – горада Камянца. У даўнія часы ён з’яўляўся мястэчкам (карыстаўся магдэбургскім правам), таксама як і Высокае, куды ад нас дваццаць кіламетраў. Да Брэста – сорак.

Мясціны гістарычныя. Шырока вядомы помнік старажытнай архітэктуры Камянецкі стоўп (яго называюць часам «Белая вежа», але па мясцоваму – «стоўп»). XIII стагоддзе. Камянецкі стоўп бачны здалёк. Разам з царквой, якая таксама стаіць на высокім месцы, і будынкам школы з вастраверхім, крытым чырвонай чарапіцай, дахам ён фарміруе непаўторны профіль горада, гістарычнае аблічча. Упершыню я ўбачыў яго ў далёкім дзяцінстве. Дзед Лявонцій Міхайлавіч ехаў «да Камянца» (так у нас кажуць) малоць збожжа і ўзяў з сабою мяне. Выехалі мы за ваколіцу, праехалі кіламетр-другі, падняліся на бабіцкую гару (недалёка ад вёскі Бабічы) – і адкрылася хваляючая панарама старажытнага Камянца (потым я ўбачыў яе на малюнку Н. Орды). Якраз з таго боку, з усходу, узнімалася сонца. Прыгажосць – не перадаць, тварылася нейкая прыродная містэрыя, я ўсё гэта бачыў першы раз і быў назаўсёды ўражаны чароўным характам гэтай летняй раіцы.

Такое ж глыбокае – на ўсё жыццё – уражанне пакінула Белавежская пушча. Паданні сцвярджаюць, што тут некалі жылі яцвягі – народ трагічнага лёсу... Пра пушчу і яе гісторыю можна раскажаць бясконца. Некаторыя з траў, унесеныя у Чырвоную кнігу, засталіся толькі тут.

Гісторыя старая – гісторыя новая... Ёсць, мяркую, паміж імі сувязь часам куды большая, чым мы звычайна думаем. Гісторыю трэба ведаць...

У верасні 1939 года мае аднавяскоўцы, землякі з радасцю віталі прыход Чырвонай Арміі. Брэстчына, разам з усёй Заходняй Беларуссю, уз’ядналася ў адзінай Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспубліцы. Колькі было радасці!

Помню тых «Саветаў», што вызваленым паходам прыйшлі на Брэстчыну восенню 1939-га. Іх добра сустракалі, і яны прайшлі, хай сабе і прапагандысцкія, знакі ўвагі да мясцовага насельніцтва. Да нас у вёску прывезлі на аўтамашыне бочку газу. Радавалі людзям па літру на чалавека. Разам з суседзямі пайшла па газу і мама. Мяне, малага, узяла на рукі, апроч мяне трымала яшчэ склянную бутлю. Кіраваў гэтай гуманітарнай акцыяй палітрук. Да яго так і звярталіся: «Таварыш палітрук!» Нам нападзілі два літры – на маму і на мяне. Вечарам запалілі лампу.

У памяці адбілася многае з той далёкай пары, асабліва добра я запамінаў новыя песні: «Катюша», «Три танкіста», «Дайте в руки мне гармонь», «Ой, Лявоніху Лявон палюбіў», «Бывайце здаровы» і інш. Я вельмі любіў спяваць, а дарослыя к таму ж яшчэ і падахвочвалі, прасілі паспяваць. Я пачуваў сябе артыстам, і ў вайну, у час нямецка-фашысцкай акупацыі (мне было гады чатыры), я па неасцярожнасці заспяваў «Кацюшу» перад паліцамі. Яны прыехалі з гміны, з Ратайчыцаў, спаганяць з сялянаў кантынгент (падаткі). Песню даслухалі да канца, а потым адзін, Арлоў (акружэнец), зняў з мяне кепку-васьміклінку і так усмаліў мне казырком па твары, што з носа пайшла кроў. Больш я не спяваў. Заспяваў пасля вызвалення, калі быў ужо пастушком.

Дзяцінства сваё прыгадваю з вялікай прыемнасцю. Прайшло яно на вясковым улонні – у полі і ў лесе, на лузе і на

рацэ. Цікава было бываць у навакольных вёсках, бачыць, як живуць людзі, слухаць казкі, песні, незвычайныя гісторыі, іграць у карты, у падкіднога, зімой катацца на санках, на лыжах з Маркавай гары (так называлася ўзвышанае месца каля вёскі), пасвіць кароў, вадзіць на начлег коней. Успамінаюцца нашы гульні і забавы, абліччы сяброў, клопаты і праблемы. Я вам скажу, гэта такая пазітыўная, дабратворная энергетыка, якая сілкуе жыццё ў старасці, нездарма пісьменнікі вельмі часта звяртаюцца да дзяцінства, да яго адчуванняў і перажыванняў. Бліжэй да старасці ахвотна пісалі пра дзяцінства многія беларускія, рускія, польскія і іншыя аўтары. Паміж пастухамі розных вёсак здараліся спрэчкі і бойкі. Для гэтых боек мы спецыяльна рыхтавалі такія замашныя бярозавыя кіі. Я быў маладзейшы за сваіх сяброў-пераросткаў і не мог далёка і дакладна кінуць кій, каб трапіць ім у праціўніка (ды неяк і пабойваўся гэтага), дык мне не давяралі кідаць, адвёўшы ролю своеасаблівага падносчыка. У старажытналітоўскім войску кожны воін меў сваё, трывала замацаванае, месца ў страі, кожны з іх ведаў, чым ён павінен займацца пад час небяспекі і бою. Хто быў стралком, лучнікам, хто мечнікам і г.д. Нешта падобнае назіралася і ў нас.

Потым шмат дзе давялося пабываць – на казахстанскай цаліне і ў Прыбалтыцы, на Украіне і ў Польшчы, Балгарыі, Германіі, у Сярэдняй Азіі і на Каўказе, купаўся ў Індыйскім акіяне і на возеры Балхаш... Ды ці мала дзе быў, але нішто так не хвалявала і не хваляе, як сустрэча з роднымі мясцінамі – маленькай вёскай Кругель і яе ваколіцамі. Цяпер, праўда, у многім яны змянілі ранейшы свой выгляд – асабліва ад таго, што лясы, на вялікі жаль, парадзелі. Навакольныя вёскі сталі праглядацца ва ўсе бакі, чаго раней не было. І сама вёска амаль што апусцела.

Уладзімір
ГНІЛАМЁДАЎ

Кругель. Сядзіба на здымку прыкл. 1930 г.

Ганчарная культура Дзедзіна

Паводле вынікаў даследаванняў археолагаў, у неаліце (канец V – пачатак IV тысячагоддзя да н.э.) людзі пачалі вырабляць посуд з гліны. У першых гаршкоў дно было не плоскім, а круглым. Існуе гіпотэза, паводле якой старажытныя ганчары надавалі сваім вырабам форму яйка, запазычыўшы яе ў прыроды.

Гліняны гаршчок быў не проста першай пасудзінай для гатавання і захоўвання ежы. Ён стаў правобразам халадзільніка, склада і інш.

З’яўленне посуду было неабходнай умовай для наступнага развіцця палявання і рыбалоўства, збіральніцтва, пераходу да аселага ладу жыцця.

З’явілася магчымасць ствараць запасы ежы, што пазбаўляла ад штодзённага клопату пра яе, дазваляючы выкарыстоўваць вольны час для творчасці, на спазнанне навакольнага асяроддзя.

Пераважным тыпам глінянага посуду былі пасудзіны з паўяйкападобнай формай ці завостраным дном, тоўстымі сценкамі (да 1,5 см). Канічнае дно сведчыць пра гатаванне ежы на вогнішчы, а з’яўленне пласкадоннага посуду паказвае на выкарыстанне стала і печы з чарэнем.

Вырабам посуду ў эпоху неаліту займаліся галоўным чынам жанчыны, пра што сведчаць адбіткі іх пальцаў на паверхні некаторых пасудзінаў.

У наш час археолагі дэталева вывучылі ўсе аспекты, усе аперацыі гэтага старажытнага рамяства. Найстаражытны істужачны спосаб вырабу пасудзінаў выкарыстоўваўся не так даўно і ў нашым Новым Дзедзіне.

У глыбокай старажытнасці для абпалу гліняных вырабаў істраваліся адмысловыя вогнішчы. Значыць, сучасны «горан» – печка для абпалу вырабаў – пазнейшае вынаходства людзей.

Калі ў нашых мясцінах пачалі займацца ганчарным рамяством – ніхто не памятае. Для ганчарнай справы патрэбная шэрая гліна, а яна ў нас не ўсюды ёсць. Дзедзінецкі бралі гліну ў трох месцах: у Іванаўску, у Грынёўшчыне і ў Зімоніна. Гліну ў Іванаўску бралі за казённым мостам, дзе Крэйдавае мястэчка, і яна была горшай за грынёўскую – у ёй было шмат пабочных уключэнняў (апокі). У Грынёўшчыне столькі гліны выбралі, што даводзілася яе здабываць у пячорах. З пячораў гліну выносілі ў лубках (кошыках) і грузілі на фурманку.

Мне распавёў С.Х. Клецка з Куляшоўкі, як ён сямнаццацігадовым юнаком з напарнікам у 1920-я паехаў па гліну ў Грынёўшчыну. У пячоры Сяргея Хвядосавіча заваліла – абрынуліся скляпенні. Напарнік адкапаў яго. Праляжаўшы потым у ложку з тыдзень, ён паправіўся. Але здараліся выпадкі і трагічныя.

За гліну камусяці плацілі, можа быць, уладальніку ўчастка – гэта да рэвалюцыі. Пасля рэвалюцыі – ніякай платы не было.

Добрая гліна была і ў Зімоніна. Гаршкі з яе атрымліваліся светла-жоўтага колеру, а астуджэнне ў жытнім «куляшы» брала іх вельмі прывабнымі для пакупнікоў.

У нас рабілі побытавы посуд без усялякіх упрыгожанняў. Мабыць, жыццё не патрабавала мастацкіх вырабаў. З ганчарнай наменклатуры больш за ўсё рабілі чыгуны, але былі і міскі, глянкі, гарлачы, спарышы, кубкі, куфлікі.

Для дзяцей рабілі гліняныя свістулькі – пеўнічкі, да 22 сакавіка, да свята Саракі. Іх таксама абпальвалі ў горне. Дзеці, удзімаючы ў іх паветра і закрываючы пальцамі па чарзе бакавыя адтуліны, атрымлівалі перарывістыя гукі. Гэта была добрая цацка.

Звычайна вырабляць гаршкі пачыналі пасля заканчэння ўборачных працаў, калі абмалочаны хлеб засыпалі на захоўванне і калі ўжо клаўся снег. Узімку на сані можна было нагузіць воз гліны, больш, чым на калёсы з драўлянымі восямі.

Падрыхтоўка гліны

Прывезеную гліну заносілі ў хату, насыпалі ў карыта (квадратнай ці прамакутнай формы) з тоўстых дошак. Былі і выдзяўбаныя са ствалоў магутных дрэваў карыты. Гліна там дні два адстойвалася. Потым яе драбілі лапатай (штыгавалі), перыядычна выварочваючы лапатай ніжнія пласты наверх і выкідваючы з гліны камяні, палачкі, карэньчыкі... Затым драбілі гліну секачом і таксама лапатай перыядычна выварочваючы ніжнія пласты наверх, выкідвалі з гліны прымешкі.

(Працяг на стар. 8)

(Працяг. Пачатак на стар. 7)

Сякач – гэта драўляная сякера, зробленая з аднаго кавалка дрэва (часцей за ўсё з камля бярозы), але былі і жалезныя сякачы.

Пасля такой папярэдняй падрыхтоўкі на масніцы хаты насыпалі тонкім пластом пясок у круг дыяметрам каля двух метраў. Буйны рачны пясок не падыходзіў. Выкарыстоўвалі вельмі дробны жоўты пясок, які, высыхаючы, становіўся белым. Сушылі яго на печы, а потым прасейвалі праз сита, выдаляючы буйныя часцінкі і непатрэбныя ўключэнні.

Потым на пясок з карыта выкладалі лапатай гліну і пачыналі яе мясіць. Адзін ці два чалавекі босымі нагамі рабілі гэтую працу (тапталі, камячылі). Пры неабходнасці ў гліну падлівалі цёплую ваду. Таптаннем гліну ператваралі ў тоўсты блін, потым яго згортвалі ў рулон, як цяпер згортваюць дываны. Зноў насыпалі пяском падлогу. Калі гэтага не зрабіць, то гліна прыліпне да падлогі і скруціць яе ў рулон будзе немагчыма. Гэты працэс паўтаралі шмат разоў, пакуль гліна не становілася мяккай, падатлівай. Пясок рабіў гліну менш «тлустай» і надаваў трываласць гаршку – яны пры абпальванні не лопаліся.

Потым гліняны блін рэзалі лапатай на часткі, і гэтыя пласты складалі ў карыта. А з карыта гліну лапатай накладвалі на лаву ў форме паралелепіпеда. Затым гэты паралелепіпед апрацоўвалі цурыкамі (зрэзкамі). Цурыкі ўяўлялі сабою тонкі дрот з замацаванымі на канцах палачкамі. Трымаючы за палачкі, цурыкі рухалі на сябе, праразаючы дротам шматкроць увесь гэты пласт гліны – гэтым самым выдаляючы з яго іншародныя целы, шкодныя для вырабу гаршкоў уключэнні.

Потым пласт перагортвалі на 90 градусаў і зноў шматкроць праразалі цурыкамі гэтую гліну. Так рабілі разы чатыры.

Вялікія клопаты ганчарам дастаўлялі цвёрдыя ўключэнні белага колеру, як фасоліны, званыя ў нас апокай. Калі яны заставаліся ў гліне, то пры абпальванні гэтая апока выгарала, і ўтваралася адтуліна, званая «свістуном». Выправіць яе было ўжо немагчыма, такі гаршчок быў прыдатны толькі для ўсыпшча. Таму цурыкамі гэтую апоку імкнуліся выдаліць з гліны, старанна яе падрыхтоўваючы.

Назва «цурыкі», мабыць, пайшла ад нямецкага слова «цурюк» – назад. Цурыкамі можна працаваць, толькі рухаючы гэты дрот на сябе, назад. Цяпер цурыкі можна сустрэць у харчовай краме, дзе імі нааразаюць з вялікага кавалка масла меншыя.

Выраб гаршкоў

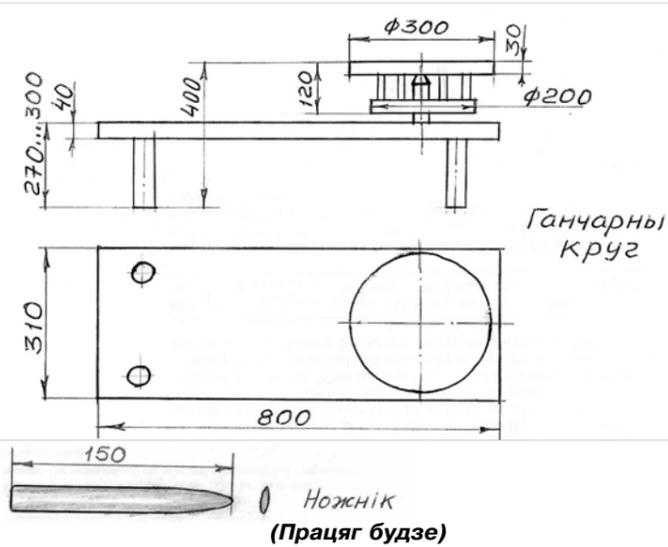
Гаршкі ў нас рабілі на ганчарным крузе. Ён уяўляў сабою невысокую лаўку на чатырох ножках. На адным канцы дошкі быў замацаваны завостраны штыр з цвёрдай пароды дрэва (клёну), на якім круціўся сам круг. Круг складаўся з двух дыскаў розных дыяметраў, злучаных паміж сабою шасцю слупкамі.

Кругі выраблялі з цвёрдай пароды дрэва (дубу), каб маса гэтага махавіка была большай і ён даўжэй круціўся пры раскрутцы. У верхнім дыску зробленая глухая канічная адтуліна глыбінёй 10 мм, у якую ўваходзіць сваім завостраным канцом штыр. У ніжнім дыску маецца скразная цыліндрычная адтуліна для штыра.

Апроч гэтага круга выкарыстоўваюць і іншыя прылады і даможкі: скрабок, ці ножнік (драўляны ножык), з клёну, ліпы, палатнік – кавалак саматканай ільняной анучы, міска з цёплай вадой, дробны белы пясок.

У словах «палатнік», «ножнік» прысутнічае этнічны карань «нік». Гэта азначае, што назвы гэтых прадметаў прыйшлі з паўночнага прычарнамор'я ад рамеснікаў-іанійцаў, нашых прамых арыійскіх продкаў, дзе быў племянны злучнік «Ніка» (II ст. да н.э.).

Калі ўсё падрыхтавана, усё ляжыць побач, ганчар сядзе на лаўку круга і дзвюма рукамі з гліны робіць «блін» таўшчынёй з донца гаршка. На круг насыпае трохі пяску, кладзе блін на цэнтр круга і, круцячы круг, абразае ножнікам няроўныя краі. Затым адгінае краі бліна ўверх у выглядзе місачкі. (Калі не насыпаць круг пяском, то гаршчок прылепіцца, і яго немагчыма будзе пашкодзіць зняць з круга.) Гэтую місачку, круцячы круг, ганчар апрацоўвае ножнікам для надання ёй закончанага формы ніжняй часткі гаршка.

(Працяг будзе)

Калі мароз шкодны

У Мінску ў перыяд моцных маразоў многія людзі атрымліваюць абмаражэнні рознай ступені. Таму хацелася б нагадаць, як трэба аказваць першую медыцынскую дапамогу.

Першапачаткова пры абмаражэнні трэба засцерагчы пацярпелага ад нізкіх тэмператураў, паступова сагрываць яго. Потым неабходна ўзнавіць кровазварот у абмарожаных частках цела. Нельга дапусціць хуткага сагрывання слоя скуры на пашкоджаным участку, бо праграванне глыбокіх слаёў адбываецца павольней, у іх слаба ўзнаўляецца кровазварот і не нармалізуецца жыццёнае верхніх слаёў скуры. У выніку яны гінуць. Таму супрацьпаказаны пры абмаражэнні гарачыя ванны, гарачае паветра. Пашкодзаныя часткі цела неабходна ахаваць ад уздзеяння знешняга цяпла, накладваючы на іх павязкі (шарсцяныя, ватна-марлевыя), і трымаць іх, пакуль не з'явіцца ў гэтых частках цяпло знутры арганізма. У мэтах аднаўлення цяпла ў арганізме і паляпшэння кровазвароту пацярпеламу даюць гарачую гарбату. Пашкоджаным участкам неабходны спакой.

Вольга ЦЫНКЕВІЧ, інспектар ЦРАНС г. Мінска

Снежны шлях у Ракаў

Фота Наталі КУПРЭВІЧ

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 2

Уздоўж: 2. Лад. 3. Госці. 5. Палетак. 8. Жар. 11. Вяз. 12. Зямля. 13. Занос. 14. Знак. 16. Зара. 19. Вецер. 20. Мароз. 21. Стаяк. 23. Бліны. 27. Снягір. 28. Збожжа. 30. Мядзведзь. 31. Кат.

Упоперак: 1. Бабслей. 3. Град. 4. Ірад. 6. Каляда. 7. Бяроза. 9. Заяц. 10. Зюзя. 15. Куры. 16. Зіма. 17. Свята. 18. Дзень. 22. Ясна. 24. Лыжы. 25. Агляд. 26. Кобза. 29. Світа.

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

МІГРАЦЫЯ НАСЕЛЬНІЦТВА (лац. *migratio ad migro* пераходжу, перасяляюся) – тэрытарыяльнае перамяшчэнне людзей (мігрантаў), звязанае з перамяненнем месца жыхарства. Гэта складаны грамадскі працэс, які закранае ўсе бакі сацыяльна-эканамічнага жыцця. Побач з тэрмінам міграцыя насельніцтва ўжываюць тэрміны: механічны рух насельніцтва, перасяленне насельніцтва, перамеркаванне насельніцтва і працоўных рэсурсаў. Паводле тэрмінаў перамяшчэння міграцыя бывае пастаяннай, ці незваротнай (з канчатковай перамяненнем пастаяннага месца жыхарства), часовай, ці зваротнай (перасяленне на дастаткова працягла, але абмежаваны тэрмін), якая ўключае сезонную (пераезды на працу ў пэўныя перыяды года) і маятніковую (штодзённыя ці штотыднёвыя паездкі на працу ці вучобу за межы месца жыхарства). Паводле тэрытарыяльных і геаграфічных прыкметаў выдзяляюць знешнюю і ўнутраную.

Знешняя, звязаная з перасячэннем дзяржаўнай мяжы, атрымала назву міжнародная міграцыя насельніцтва. Яна падзяляецца на эміграцыю (перасяленне ў інш. краіну на пастаяннае ці часовае месца жыхарства) і іміграцыю (усаенне ў краіну на пастаяннае ці часовае месца жыхарства). Ва ўнутранай міграцыі адрозніваюць плыні ўнутры- і міжабласныя, унутры- і міжраённыя. Асноўны кірунак міграцыяў – з сельскай мясцовасці ў гарады. З развіццём урбанізацыі павышаецца значнасць і міжгарадскіх перамяшчэнняў насельніцтва.

У этнаграфічным плане вылучаюць міграцыю ў межах уласна этнічнай тэрыторыі і міграцыю ў іншаэтнічнае асяроддзе. У другім выпадку ў мігрантаў мяняюцца не толькі сацыяльна-эканамічныя, але моўныя і культурныя сувязі з навакольным насельніцтвам.

Міграцыя насельніцтва спрыяе пашырэнню зносінаў паміж людзьмі, разбурэнню міжэтнічных бар'ераў, развіццю этнічных працэсаў; этнічныя працэсы ў значнай меры вызначаюць інтэнсіўнасць і напрамак перамяшчэння насельніцтва.

Міграцыйны працэс складаецца з трох стадыяў: падрыхтоўчая (т.зв. патэнцыйная міграцыя), асноўная (уласна перасяленне насельніцтва) і заключная (прыжывальнасць, адаптацыя мігрантаў). На працэс уплывае цэлы комплекс фактараў, інтэнсіўнасць якіх розная для розных раёнаў, часоў і групаў насельніцтва. Асаблівае значэнне маюць этнічныя фактары. Кожны мігрант прадстаўляе пэўную нацыянальнасць, з'яўляецца носьбітам яе мовы, псіхалогіі, самасвядомасці, культуры. Таму міграцыя народаў аказвае істотны ўплыў на духоўныя каштоўнасці этнічных супольнасцяў. Удзел розных народаў у міграцыйных працэсах неаднолькавы. Паводле міграцыйнай актыўнасці ў часы СССР (1979 г.) беларусы займалі 4-е месца, саступаючы рускім, літоўцам, казахам. Этнічны фактар можа запаволіць ці паскорыць працэс міграцыі. На яе ўздзейнічаюць дэмаграфічныя, прыродныя, культурныя, маральныя, сацыяльна-псіхалагічныя, палітычныя, ваенныя і інш. фактары.

(Заканчэнне артыкула ў наступным нумары)